

***Kalkminnend grasland op dorre zandbodem (H6120)**

Verkorte naam: Stroomdalgraslanden

1. Status

Prioritair op Bijlage I Habitatrichtlijn (inwerkingtreding 1994).

2. Kenschets

Beschrijving: In Nederland betreft dit habitatype de stroomdalgraslanden: soortenrijke, relatief open, grazige begroeiingen op droge, voedselarme, zandige en veelal kalkhoudende standplaatsen langs de rivieren. Het woord 'kalkminnend' in de volledige naam is enigszins verwarrend. Uit de verdere omschrijving in de Europese handleiding voor de habitats blijkt dat het gaat om rivierbegeleidende graslanden die onder periodiek droge omstandigheden voorkomen op gebufferde bodem, dat hoeft niet per sé een kalkhoudend substraat te zijn.³³

Stroomdalgraslanden komen voor op stroomruggen, oeverwallen en rivierduinen en lokaal, als linten, op dijken Goed ontwikkelde stroomdalgraslanden zijn bloemrijke graslanden waarbinnen verschillende gemeenschappen zijn te onderscheiden. Een gemeenschap met een vrij gesloten graslandstructuur is kenmerkend voor kalkhoudende bodem en kan als ze wordt beweid allerlei bijzondere soorten bevatten, waaronder kalkminnende soorten (de associatie *Medicagini-Avenetum pubescentis* van het verbond *Sedo-Cerastion*). Een deel van die soorten komt behalve in stroomdalgraslanden ook op de kalkhoudende bodems van de duinen en van Zuid-Limburg voor. Andere stroomdalgemeenschappen op gebufferde, zwak zure bodem hebben een wat minder gesloten en ook in hoogte meer 'onregelmatige' vegetatiestructuur (de associaties *Sedo-Thymetum* van het verbond *Sedo-Cerastion* en de associatie *Festuco-Thymetum serpylli* van het verbond *Plantagini-Festucion*³⁴). Het habitatype omvat ook pionierstadia van het stroomdalgrasland op jonge rivierduinen en op hoge grindbanken (associatie *Bromo inermis-Eryngietum campestris* van het verbond *Dauco-Melilotion*). Deze pionierstadia hebben een ruig aanzien.

Binnen het habitatype worden geen subtypen onderscheiden. De ecologische variatie en variatie in soortensamenstelling is voldoende te behouden door een goede geografische spreiding van de habitats.

Vegetatietypen: Daarnaast wordt de kalkrijke subassociatie van het *Cynosurion cristati* (*Lolio-Cynosuretum plantaginetosum mediae*) tot het habitatype gerekend, in zoverre deze met de genoemde associaties kleinschalige mozaïeken vormt, maar niet domineert. Zelfstandige vormen van deze laatste plantengemeenschap behoren niet tot het habitatype. Ook rompgemeenschappen van de klasse *Koelerio-Corynephoretea* op rivierduinen, oeverwallen en stroomruggen, zoals RG *Agrostis capillaris-Hypochaeris radicata*-[*Trifolio-Festucetalia ovinae*] worden niet tot het habitatype gerekend.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Representativiteit	Voorwaarde
6120	14BB01A	<i>Festuco-Thymetum jasionetosum</i>	G	3
6120	14BB01B	<i>Festuco-Thymetum anthoxanthesetosum</i>	G	3
6120	14BC01A	<i>Sedo-Thymetum ornithopodetosum</i>	G	
6120	14BC01B	<i>Sedo-Thymetum medicaginetosum</i>	G	
6120	14BC02A	<i>Medicagini-Avenetum luzuletosum</i>	G	
6120	14BC02B	<i>Medicagini-Avenetum arrhenatheretosum</i>	G	

³³ In het buitenland (Duitsland, België) wordt deze zienswijze eveneens aangehouden.

³⁴ Voor het *Festuco-Thymetum serpylli* contra Janssen & Schaminée (2003), die deze associatie niet tot het habitatype rekenen.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Repre- tativiteit	Voor- waarde
6120	14RG04	<i>RG Euphorbia cyparissias- [Koelerio-Coryneporetea]</i>	M	3
6120	14RG07	<i>RG Festuca ovina subsp. cinerea- [Trifolio-Festucetalia ovinae]</i>	M	3
6120	16BC02	<i>Galio-Trifolietum</i>	M	3
6120	31CA02	<i>Bromo inermis-Eryngietum campestris</i>	G	3

Relatief belang in Europa: zeer groot

Stroomdalgraslanden hebben in Europa een beperkte verspreiding. De plantengemeenschappen van de stroomdalgraslanden zoals die in ons land voorkomen, zijn beperkt tot het laagland van Noordwest-Europa (oostelijk tot in de Baltische Staten). Ze hebben een zwaartepunt in ons land. In andere delen van Europa hebben droge graslanden langs de rivieren een andere soortensamenstelling.

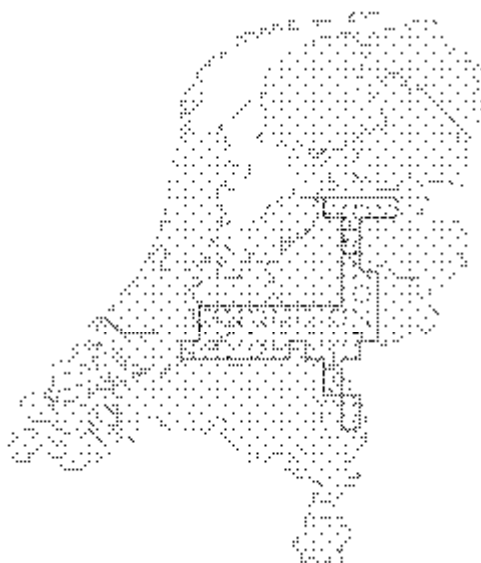
3. Kwaliteit

Kenmerken van een goede structuur & functie:

- Fijnkorrelig begroeiingspatroon (pionievormen hebben een grofkorrelig begroeiingspatroon);
- Hoog aandeel van eenjarige plantensoorten;
- Zandafzetting door de rivier;
- Een periodieke inundatie met rivierwater die doordringt in de wortelzone;
- Extensieve beweiding of jaarlijks gehooïd;
- Aaneengesloten oppervlakte van het habitatype minimaal 200 m².

4. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Het natuurlijke verspreidingsgebied ligt hoofdzakelijk langs de grote rivieren (stroomafwaarts tot bij de Biesbosch). Het habitatype komt in beperkte mate en in verarmde vorm ook langs kleinere riviertjes voor. De associatie *Medicagini-Avenetum* komt vooral voor in het naar verhouding kalkrijke Rijnsysteem.

Verspreidingskaart stroomdalgraslanden

Huidig voorkomen en Natura 2000: Momenteel bedekt het stroomdalgrasland in goed ontwikkelde vorm naar schatting hooguit 30 hectaren. Op veel plaatsen zijn het kleine snippers,

waarvan de flora verarmd is. De belangrijkste locaties zijn de Natura 2000 gebieden Biesbosch (deelgebied Kop van de Oude Wiel) (112), Uiterwaarden IJssel (deelgebieden Vreugderijkerwaard en Cortenoever) (38), Uiterwaarden Lek (deelgebieden Luistenbuul en Koekoeksche Waard) (82), Zeldersche Driessen (143), restanten in Dinkelland (langs de Dinkel) (49) en Vecht en Beneden-Reggegebied (Overijsselse Vecht) (39). De beste voorbeelden van pionierbegroeiingen van het habitatype zijn te vinden in het Natura 2000 gebied Gelderse Poort (deelgebied Millingerwaard). Ze komen ook minder goed ontwikkeld voor op andere locaties langs de rivieren.

H6120 stroomdalgraslanden: *relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden*

Natura 2000 gebied	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Biesbosch	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Dinkelland	++	++	(1) Bijzondere kwaliteit
Gelderse Poort	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Uiterwaarden IJssel	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Uiterwaarden Lek	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Vecht en Beneden-Reggegebied	++	++	(1) bijzondere kwaliteit
Zeldersche Driessen	++	++	(1) Bijzondere kwaliteit
Loevestein, Pompveld & Kornsche boezem	+	+	(1) Opp. 2-15%
Maasduinen	+	+	(1) Opp. 2-15%
Swalmdal	+	+	(1) Opp. 2-15%
<i>Uiterwaarden IJssel</i>	+	+	(1) Opp. 2-15%
Uiterwaarden Waal	+	+	(1) Opp. 2-15%
<i>Uiterwaarden Waal</i>	+	++	(1) Opp. 2-15% (2) opp. breidt uit naar >15%
Roerdal	-	+	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) van matige naar goede kwaliteit
Oeffelter Meent	-	++	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit (2) bijzondere kwaliteit

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: In de afgelopen eeuw is het stroomdalgrasland sterk achteruitgegaan in oppervlakte en kwaliteit. Belangrijkste oorzaken zijn habitatvernietiging (dijkverzwaring, zandwinning), bemesting, omploegen (voor maïsackers), recreatie en achterstallig beheer. Dat het areaal sterk is ingekrompen en uitgedund, blijkt onder meer uit de achteruitgang van twee van de relevante plantengemeenschappen. Het *Sedo-Thymetum* is teruggelopen van 133 km-hokken in de jaren 1950 naar 16 in de jaren 1990, het *Medicagini-Avenetum* van 173 in de jaren 1950 naar 22 in de jaren 1990. De oppervlakte stroomdalgrasland is afgenomen van circa 200 ha in de periode 1930-1950 naar hoogstens 30 hectare nu.

Daartegenover staat een toename van pionierbegroeiingen in de laatste jaren, als gevolg van natuurontwikkeling langs de rivieren (het *Bromo-Eryngietum* nam toe van 8 naar 32 uurhokken). Die toename gaat nog door, maar weegt vooralsnog niet op tegen de achteruitgang van het typische stroomdalgrasland. Ook is het nog de vraag of zich vanuit deze pionierstadia 'volwassen' soortenrijke stroomdalgraslanden ontwikkelen. De achteruitgang van de stroomdalvegetatie blijkt ook uit veranderingen in de soortensamenstelling. Binnen de stroomdalgraslanden zijn voorjaarsadonis (19e eeuw), wildemanskruid, kartuizer anjer (ca. 1970) en paardenhoefklaver (jaren 1980) uitgestorven. Van veel typische soorten is de presentie in opnamen sinds 1950 achteruitgegaan; dit geldt onder andere voor voorjaarsganzerik, voorjaarszegge, cipreswolfsmelk, zacht vetkruid, tripmadam, liggende ereprijs, kaal breukkruid, veldsalie, kleine ruit en duifkruid.

Recente ontwikkelingen: Als gevolg van een veranderd beleid krijgen natuurlijke rivierprocessen meer ruimte. In samenhang daarmee zijn op verschillende plaatsen pionievormen van het habitatype ontstaan en breiden enkele van de typische soorten (zoals brede ereprijs) zich in de

laatste jaren uit. Andere typische soorten vertonen geen herstel of gaan nog steeds in aantal en verspreiding achteruit (liggende ereprijs, rode bremraap).

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig.

Het areaal is in de loop van de 20^e eeuw sterk ingekrompen en ook in de laatste decennia verder uitgedund.

Beoordelingsaspect oppervlakte: matig ongunstig.

De oppervlakte is in de loop van de afgelopen eeuw sterk achteruitgegaan maar is in de laatste jaren min of meer stabiel. Daarbij laat de oppervlakte aan goed ontwikkeld stroomdalgrasland nog steeds een afname zien, terwijl uitbreiding plaatsvindt van pionierstadia.

Beoordelingsaspect kwaliteit: zeer ongunstig

1. Typische soorten: De soortensamenstelling van de stroomdalgraslanden is in de afgelopen halve eeuw sterk negatief veranderd.

2. Structuur en functie: Veel van de (weinige) locaties die geschikt zijn voor dit habitatype ondervinden storende effecten van vermessing of ontoereikend beheer.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

Ondanks de sterke bedreigingen zijn er lokaal gunstige ontwikkelingen. Er is tegenwoordig op enkele plaatsen ruimte voor natuurlijke rivierprocessen, waardoor zich in verschillende natuurontwikkelingsgebieden pionierstadia van stroomdalgraslanden hebben kunnen vestigen. Om van hieruit naar het 'volwassen' stroomdalgrasland te komen, is een lange tijd nodig, waarbij een hooibeheer en/of extensieve begrazing noodzakelijk is.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Als voorbeeld voor kwaliteit en oppervlakte geldt de periode 1930-1950. De oppervlakte aan goed ontwikkeld stroomdalgrasland bedroeg toentertijd ongeveer 200 ha. Voor een gunstige staat van instandhouding van stroomdalgraslanden is een oppervlakte van 60 ha aan goed ontwikkelde stroomdalgraslanden vereist en 40 ha aan pionierstadia. Van de soorten dient 85 % in een gunstige staat van instandhouding te verkeren.

Oordeel: zeer ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Oppervlakte	zeer ongunstig	matig ongunstig
Kwaliteit	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Toekomst	zeer ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- Dijk, H.F.G. van, Graatsma, B.G. & Rooy, J.N.M. van, 1984. Droge stroomdalgraslanden langs de Maas. KNNV, Hoogwoud.
- Janssen, J.A.M. & Schaminée, J.H.J. 2003. Europese Natuur in Nederland. Habitattypen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Neijenhuis, F., 1969. Stroomdalgraslandvegetaties op dijken, oeverwallen en hoge uiterwaarden langs onze grote rivieren. Natuur en Landschap 23: 1-18.

- Peters, B.W.E., Kurstjens, G.H.S. & Teunissen, T. 2004. Herstel van de (stroomdal)flora in de Gelderse Poort. *De Levende Natuur* 105 (6): 237-244.